

Tryggare hem för barn

Remissyttrande ställt till Justitiedepartementet

Inledning

Maskrosbarn har beretts möjlighet att inkomma med remissvar avseende betänkandet Tryggare hem för barn (SOU 2022:71). Maskrosbarn yttrar sig med utgångspunkt i vårt uppdrag att företräda barn vars föräldrar har ett missbruk, psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Maskrosbarn avgränsar sitt yttrande till övergripande synpunkter samt kommentarer på förslag som berör dessa barn och som Maskrosbarn bedömer som särskilt relevanta utifrån ett barnrättsperspektiv.

Alla barn borde ha rätt till sina föräldrar, men alla föräldrar borde faktiskt inte ha rätt till sina barn. - Ungdom på Maskrosbarn.

Sammanfattning

Maskrosbarn tillstyrker i stort förslagen i betänkandet och anser att de föreslagna lagändringarna kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för barns kontinuitet, stabilitet och trygghet.

Maskrosbarn vill dock framhålla att förslagen inte är tillräckliga och att mer behöver göras för att stärka barns rättigheter. Maskrosbarn efterfrågar bland annat en översyn över barns talerätt och barns rätt till ett eget juridiskt ombud i mål som rör vårdnad, boende och umgänge.

Som övergripande synpunkt vill vi även understryka vikten av att involvera barn och unga i utredningsarbete inför framtagande av ny lagstiftning.

6.4.2 Återföreningsprincipen tydliggörs samt

6.4.3 Omständigheter som redan särskilt beaktas av socialnämnden ska även beaktas av domstolen

Maskrosbarn tillstyrker delvis förslaget om en ändrad lydelse av 6 kap. 8 § föräldrabalken. Utredningen föreslår att det uttryckligen uttalas en möjlighet att barnet inte återförenas med sina föräldrar och att bestämmelsen räknar upp ett antal omständigheter som särskilt ska beaktas vid domstolens bedömning av om förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning är uppfyllda.

Maskrosbarn ställer sig kritisk till en förstärkt skrivning om återföreningsprincipen. Ett framhållande av återföreningsprincipen riskerar att ge denna princip en alltför central

ställning i bedömningen. Även om en återförening i de flesta fall är det bästa för barnet är det viktigt att understryka att det finns situationer där en återförening inte är förenligt med barnets bästa och där barnets rätt till skydd samt barnets rätt till trygghet och kontinuitet måste ges företräde.

Maskrosbarn anser dock att det är positivt att bestämmelsen föreslås innehålla en uppräkningslista av omständigheter som rätten särskilt ska beakta i sin bedömning av huruvida en vårdnadsöverflyttning ska ske. Genom förslaget blir det tydligare när en vårdnadsöverflyttning ska ske och vilka omständigheter som är viktiga att beakta. Maskrosbarn anser dock att det är av största vikt att föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov bör finnas med i uppräkningslistan som en omständighet som rätten särskilt ska beakta i bedömningen.

6.4.6 Stödet till barn, särskilt förordnade vårdnadshavare och föräldrar efter en vårdnadsöverflyttning ska stärkas

Maskrosbarn tillstyrker förslaget att det ska finnas en möjlighet för den kommun som beslutat om en familjehemsplacering att fortsätta bevilja insatser till barnet även efter en vårdnadsöverflyttning.

Maskrosbarn välkomnar förslaget och har tidigare lyft behovet av fortsatt stöd till nya vårdnadshavare (tidigare familjehemsföräldrar) efter en vårdnadsöverflyttning. Vi delar utredningens problembeskrivning och utifrån vår kontakt med socialtjänsten och våra utbildningar för familjehem är det även vår bild att familjehemsföräldrar är tveksamma till en vårdnadsöverflyttning då de upplever att de riskerar att förlora det stöd placeringskommunen tidigare tillhandahållit.

Att införa en möjlighet för placeringskommunen att fortsätta bevilja insatser till barnet efter en vårdnadsöverflyttning är ett sätt att säkerställa att barnet faktiskt får tillgång till stöd och insatser, vilket barnet har rätt till. Det stöd som barn erbjuds av socialtjänsten varierar mycket från kommun till kommun och barn som vi möter i vår verksamhet får ofta tillgång till olika typer av insatser beroende på vilken kommun barnet bor i. Om bostadskommunen inte kan erbjuda stöd bör placeringskommunen erbjuda det om barnet har behov av det. Det är viktigt att det stöd som ett barn har erbjudits under en familjehemsplacering inte upphör efter en vårdnadsöverflyttning – barnet har i många fall ett fortsatt behov av stöd och har ett rätt att få detta behov tillgodosett. Maskrosbarn anser därför att utredningens förslag medför att barnrättsperspektivet stärks och förhoppningsvis resulterar i att barns rätt till stöd oftare tillgodoses i praktiken.

Maskrosbarn vill dock lyfta att vi ser en risk att förslaget kan leda till oklarheter kring vilken kommun som ansvarar för att ge insatser till barnet. För att tydliggöra vilka möjligheter en kommun har att tillhandahålla insatser är det viktigt att information om möjligheten att bevilja insatser når ut i verksamheterna. Att vi alltjämt nås av rapporter om att bestämmelserna om vårdnadsöverflyttning fortfarande inte har fått effekt i praktiken

understryker behovet av ökad kunskap inom socialtjänsten kring vårdnadsbestämmelserna. IVO har i sin senaste tillsyn av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn och unga (2023) konstaterat att arbetet med vårdnadsöverflyttningar behöver förbättras. Rapporten anger att endast enstaka barn blivit föremål för vårdnadsöverflytt och att endast en av åtta socialtjänster i tillsynen har redogjort för att uppföljning av arbetet med att överväga behov av vårdnadsöverflytt sker regelbundet och som en del av socialtjänstens systematiska kvalitetsarbete.

7.3.3 Barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning

Maskrosbarn tillstyrker förslaget att barnet och barnets vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare och tillfällig vårdnadshavare. Maskrosbarn anser att förslaget bidrar till att stärka barnets ställning vid prövning av frågor som rör vårdnadsöverföring och att förslaget har positiva konsekvenser för barnets rätt att komma till tals.

Enligt artikel 12 barnkonventionen har barn en rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Trots det har barn en begränsad möjlighet att göra sin röst hörd i många rättsliga processer och det finns särskilda problem att säkerställa barnets rättigheter i mål om vårdnad, boende och umgänge. Maskrosbarn ser ett stort behov av att stärka barnets rätt att komma till tals och vill därför understryka att förslagen i utredningen i detta avseende inte är tillräckliga. Maskrosbarn anser att barn bör tillerkännas talerätt och en rätt till ett eget juridiskt ombud i samtliga mål som rör vårdnad, boende och umgänge.

9.4.2 Utgångspunkten för umgänge ska fortsatt vara barnets bästa

Maskrosbarn delar utredningens bedömning att det inte i lag ska regleras särskilda situationer när barnet som utgångspunkt inte bör ha rätt till umgänge med en förälder.

Maskrosbarn vill dock lyfta att vi anser att lagstiftarens intentioner om skydd för våldsutsatta barn inte fått ett tillräckligt tydligt genomslag i domstolarna och det är problematiskt att principen om barns behov av kontakt med båda föräldrar i många fall väger tyngre än barns rätt att skyddas från våld eller andra övergrepp från en förälder. Jämställdhetsmyndighetens kartläggning från 2022 *Uppgifter om våld är inget undantag* visar att domstolarnas riskbedömningar i mål om vårdnad, boende och umgänge brister och att det alltför ofta saknas en diskussion eller ett utvecklande resonemang om de uppgifter om våld eller andra övergrepp som lagts fram. Det krävs ofta en allvarlig situation för att domstolen ska konstatera att det föreligger en risk för att barnet far illa och begränsa umgänget med barnet. Inte sällan avfärdas uppgifter om våld eller övergrepp för att de inte anses styrkta trots att det av förarbetena framgår att det inte är lika höga beviskrav som i brottmål. Uppgifter om våld förminskas eller osynliggörs genom att domstolar omformulerar uppgifter om våld såsom konflikt eller samarbetssvårigheter. Detta är mycket

allvarligt då brister i att beakta risker förknippade med våld i domstolsbeslut kan få allvarliga konsekvenser för barn.

Maskrosbarn vill understryka vikten av att domstolarna har tillräcklig kunskap om hur en riskbedömning ska göras och vilka konsekvenser beslut om vårdnad, boende eller umgänge kan få. För att domstolarnas riskbedömningar ska vara av god kvalitet krävs även kunskap om barns våldsutsatthet, om vilka konsekvenser en våldsutsatthet kan medföra för barn och vilka behov barnet kan ha efter att ha blivit utsatt för våld.

9.4.3 Riktlinjerna för bedömningen av barnets bästa ska omformuleras samt

9.4.4 Riskbedömningen – en del av helhetsbedömningen

Maskrosbarn tillstyrker delvis förslaget att införa en ny lydelse av paragrafen om barnets bästa i 6 kap. 2 a § föräldrabalken. Ändringen innebär ett förtydligande av att bedömningen av barnets bästa ska vara en helhetsbedömning. Det ska även framgå att risken för att barnet ska fara illa ska vara en del av den bedömningen. Det ska inte längre anges att det vid bedömningen av barnets bästa särskilt ska fästas avseende vid några utvalda omständigheter.

Barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, den s.k. kontaktprincipen har, enligt Maskrosbarn, fått ett alltför starkt genomslag i den praktiska tillämpningen. Det är viktigt att erinra om att en sådan kontakt i vissa fall inte är förenlig med barnets bästa om barnet riskerar att fara illa. Maskrosbarn anser därför att denna strecksats bör tas bort från bestämmelsen.

Maskrosbarn anser dock att den föreslagna ändringen riskerar att försvaga betydelsen av riskbedömningen. Den nuvarande lydelsen anger att det ”ska fästas särskilt avseende vid” risken att barnet far illa medan den nya lydelsen anger att riskbedömningen endast ska ”vara en del av” helhetsbedömningen. Maskrosbarn föreslår därför att det i bestämmelsen anges att risken för att barnet far illa ska vara en central del av den bedömningen eller att risken för att barnet far illa särskilt ska beaktas. Maskrosbarn anser att en sådan alternativ lydelse i större utsträckning kan bidra till förbättrade riskbedömningar och ett tydligare fokus på risken för att barnet far illa.

Maskrosbarn vill även lyfta att den nya lydelsen innebär att domstolarna inte längre får någon vägledning kring innebörden av barnets bästa i lagstiftningen. Maskrosbarn vill understryka vikten av utbildningsinsatser riktade till domstolarna som behandlar hur en helhetsbedömning utifrån barnets bästa ska göras och vilka omständigheter som kan vara av betydelse vid en sådan bedömning.

9.4.5 Utbildningsinsatser

Maskrosbarn delar utredningens bedömning att Domstolsverket bör överväga behovet av att genomföra en utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål.

Maskrosbarn anser att det finns ett stort behov av kompetenshöjande insatser när det gäller kunskap om vad som kan innefattas i begreppen fara illa samt vilka lång- och kort-siktiga konsekvenser det kan innebära för ett barn att uppleva våld och fara illa på olika sätt. En sådan utbildningsinsats bör även behandla barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen för att stärka barnrättsperspektivet i den praktiska tillämpningen. Även nämndemän bör omfattas av en sådan utbildningsinsats eftersom även de dömer i familjemål. Maskrosbarn anser även att ett liknande behov av kompetenshöjande insatser finns inom socialtjänsten. Socialtjänstens bedömning ligger ofta till grund för domstolens bedömning och Maskrosbarn ser ett behov av kompetenshöjande insatser i alla led.

9.4.6 Ytterligare sätt att inhämta utredning om barnets situation

Maskrosbarn tillstyrker utredningens förslag att domstolen ska kunna inhämta ett sakkunnigutlåtande från en psykolog. Det är positivt att domstolarna ges en möjlighet till ytterligare underlag, när sådant behövs, inför bedömningen av barnets bästa i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vid svåra och komplexa bedömningar kan det behövas expertis som varken finns hos socialtjänsten eller domstolen för att kunna bedöma vilka konsekvenser ett beslut kan få för barnet. Eftersom den sakkunnige inte träffar barnet personligen är det av stor vikt att det skriftliga materialet som finns tillgängligt i målet är av god kvalitet och innehåller de upplysningar som domstolen sakkunnige behöver. Vid behov kan materialet behöva kompletteras för att den sakkunnige ska ha tillgång till ett fullgott underlag.

Övergripande synpunkt

Maskrosbarn vill understryka vikten av att involvera barn och unga i utredningsarbete inför framtagande av ny lagstiftning. Maskrosbarn är positiv till att utredningen gjort särskilda överväganden kring barns delaktighet i utredningsarbetet. Utredningen har själva konstaterat att det är en brist i utredningens underlag att barns åsikter inte kunnat inhämtas på annat sätt än genom vuxna som tidigare varit barn eller vuxna som representerar barn. Utredningen har angett att de utan framgång gjort ett antal försök att komma i kontakt med barn för att inhämta deras åsikter men inte haft möjlighet att genomföra fler försök. Maskrosbarn välkomnar utredningens försök men beklagar att några barnsamtal inte kom till stånd samtidigt som vi vill påminna om barn och ungas rätt att komma till tals i alla frågor som rör dem enligt artikel 12 barnkonventionen. Att involvera barn och unga bör göras tidigt i utredningsarbetet, med fördel redan i samband med att direktiven skrivs.

Maskrosbarn

Linn Nordin
Sakkunnig i barnrättsfrågor

Linn Englund
Verksamhetsutvecklare och barnombud